

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Ylitalo, Riikka

Title: Seksuaalinen toiseus Jonas Gardellin romaanissa Kummajainen astuu kehiin

Year: 2014

Version:

Please cite the original version:

Ylitalo, R. (2014). Seksuaalinen toiseus Jonas Gardellin romaanissa Kummajainen astuu kehiin. In M. Gissler, M. Kekkonen, P. Känkänen, P. Muranen, & M. Wrede-Jäntti (Eds.), *Nuoruus toisin sanoen : Nuorten elinolot -vuosikirja 2014* (pp. 199-201). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Nuorten elinolot, 10. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-996-1>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Riikka Ylitalo

Seksuaalinen toiseus Jonas Gardellin romaanissa *Kummajainen astuu kehiin*

”Olen ymmärtänyt jälkeinpäin, että heidän kasvatukseensa kuului oppia vihaamaan sellaisia kuin minä. Heidät oli ohjelmoitu inhoamaan minua, ja sinä vuonna ohjelmointi alkoi tuottaa tulosta. Monet, jotka olivat olleet leikkitovereitani ja kiusaajiani ja joiden kanssa olin kasvanut, kääntyivät uudestaan minua vastaan.”
(Gardell 2002, 101–102.)

Näin kuvaa Jonas Gardellin romaanin *Kummajainen astuu kehiin* (2002) päähenkilö 15-vuotiaana kokemiaan asioita. Teos kertoo yhdeksäsluokkalaisesta, itsensä erilaiseksi kuin muut kokevasta Juhasta, joka asuu tukholmalaisessa Sävbyholmin lähiössä 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa.

Artikkelissani tutkin seksuaalista toiseutta *Kummajainen astuu kehiin* -romaanissa. Hyödynnän analyysissäni queer-teoreetikko Eve Kosofsky Sedgwickin teosta *Epistemology of the Closet* (1990), jälkistrukturalistina pidetyn Michel Foucault’n *Seksuaalisuuden historiaa* (1998) sekä Jukka Lehtosen ja Sanna Karkulehdon tekstejä. Lähestyn aihettani heteronormatiivisuuden käsitteen avulla. Artikkelini puitteissa ei ole kuitenkaan mahdollista nojautua syvällisesti mihinkään aihetta käsittelevään teoriaperinteeseen. Jukka Lehtonen (2003, 32) on kirjoittanut heteronormatiivisuuden näkyvän muun muassa instituutioissa ja rakenteissa siten, että ”niiden välityksellä heteroseksuaalinen maskuliinisuus ja heteroseksuaalinen feminiinisyys edustavat luonnollisia, oikeutettuja, toivottuja ja usein ainoita mahdollisuuksia olla ihminen”. Lehtosen (mt.) mukaan heteronormatiivisuuden käsitettä on alettu käyttää angloamerikkalaisessa kirjallisuudessa etenkin 1990-luvun lopussa.

Kummajainen astuu kehiin -teoksessa Juhan erilaisuutta käsitellään jo ensimmäisessä luvussa metaforamaisen koulumuiston kautta. Siinä kaikki luokkahuoneen oppilaat Juhaa lukuun ottamatta alkavat vuorotellen oksentaa, ja opettaja pyytää Juhaa siivoamaan jäljet (Gardell 2002, 7–9). Juha kommentoi tilannetta seuraavasti:

”Luokkatoverini oksentavat kaikkialla ympärilläni. Olen keskellä yrjöävää infernoa. Minä seison muutama avuton paperipyyhe kourassani ja roskakori toisessa kädessäni, enkä tiedä mitä minun pitäisi tehdä.

Niinpä käännyin opettajan puoleen saadakseni ohjeita. Hän katsoo minua ihmeissään ja näyttää siltä kuin olisi hukkumaisillaan.”

(Gardell 2002, 8–9.)

Lopulta myös opettaja oksentaa, minkä jälkeen Juha kävelee luokasta ulos (Gardell 2002, 9). Luvussa näkyy kaunokirjallisuudelle ominainen tapa liioitella, kärjittää ja muokata todellisia tapahtumia siten, että halutut asiat – tässä tapauksessa Juhan ulkopuolisuus ja muiden näkemys hänestä likaisena – korostuvat. Luku ilmentää myös Juhan toiseuden kahtalaisuutta: hän kokee olevansa erilainen, mutta hänet myös nähdään erilaisena. Ensimmäisestä kertovat Juhan oksentamattomuus ja ulos käveleminen, jälkimmäisestä se, että opettaja pyytää luvussa Juhaa siivoamaan muiden oksennukset. Tapahtumassa on huomioitavaa sen epärealistisuus, joka muuten on romaanissa harvinaista. Aikuisen Juhan kommentti luvun lopussa onkin, että tilanne ”ei ehkä mennyt ihan näin”, mutta sellaisena hän muistaa sen (mt.).

Oleennaista Juhan toiseudessa on se, että hänen seksuaalisuutensa edustaa jotakin heteronormatiivisuudelle vierasta. Juha itse pohtii, mitä sellaista suositulla Stefanilla on, mitä häneltä puuttuu (Gardell 2002, 181). Jukka Lehtosen (2003, 154) mukaan pojat rakentavat ryhmässä ”käsitystä toivotusta tai halutusta heteroseksuaalisesta maskuliinisuudesta, josta feminiinisyys ja homoseksuaalisuus on suljettu pois”. Se, mikä Gardellin romaanin Juhalta puuttuu, onkin nähdäkseni juuri oikeanlainen maskuliinisyys. Juha kuitenkin pyrkii kohti hyväksytyä maskuliinisuutta esimerkiksi teeskentelemällä humalaista ja yrittämällä samalla houkutella tyttöjä ”muhinoimaan” (ks. Gardell 2002, 134–136).

Romaanin tapahtumien edetessä Juha alkaa hyväksyä itsensä sellaisena kuin on. Tällöin hän antaa feminiinisyytensä näkyä muun muassa meikkaamalla, käyttämällä David Bowie -paitaa ja vaihtamalla kampauksensa muodikkaammaksi (ks. esim. Gardell 2002, 222, 241–242). Muutos herättää runsaasti huomiota koulussa (ks. esim. mt., 222–223). Romaanissa käy täten ilmi se, kuinka keskeisesti ulkonäkö ilmentää erilaisuutta Juhan ja hänen ympäristönsä maailmankuvassa. Myös eräs Jukka Lehtosen (1999, 88–89) haastattelema, homottelun kohteeksi joutunut poika tuo esiin vaatteittensa merkityksen huomion herättämisessä: ” – – kyllähän mä käytän erilaisii vaatteita esim. nää paksu pohjaiset kengät ja muuta kun mejän koulussa jengi käyttää lenkkareita, lippistä ja ruutupaitaa ja löysiä housuja kaikkee maanläheisii värejä. Sitten kun tulee tällanen kirkasvärinen poika, niin kyllä se herättää huomiota.”

Gardellin romaanissa Juhan muuttumista eivät huomioi vain hänen luokkatoverinsa. Kun Juha ja Roy ovat otattaneet reiän korvaansa, terveydenhoitaja kutsuu heidät luokseen. Tämä moittii Juhaa ja Royta lävistyksistä ja puuskahtaa tuohtuneena: ”Sitä voi siis teini-ikäisenä yksinkertaisesti seksuaalisesti kuvitella, että, niin tuota... sitä touhuaa ja touhuaa.” Juhan pyytäessä tarkennusta terveydenhoitaja kiljuu: ”Niin kuin joka iikka ei tietäisi, mitä sellaiset miehet, joilla on renkaat korvissa, mitä sellaiset... TOUHUA VAT!” (Gardell 2002, 238, 244–245, 247.)

Terveydenhoitaja suhtautuu Juhan seksuaaliseen toiseuteen yleisellä tavalla: Jukka Lehtosen (2003, 131) mukaan terveystyöntekijät olettavat kouluissa usein, että nuorten ei-heteroseksuaaliset tunteet ovat vain ohimenevä vaihe. Michel Foucault kirjoittaa *Seksuaalisuuden historiassaan* poikkeuksiin kohdistuvasta kontrollista, jonka tavoitteena on ”koko käytöksen normalisointi ja patologisointi” ja lopulta poikkeavuuksia korjaavien menetelmien etsintä (Foucault 1998, 78; ks. myös Karkulehto 2007, 58). Nähdäkseni juuri tästä on kyse, kun Juhan seksuaalisuuteen pyritään Gardellin romaanissa puuttumaan terveydenhuollon taholta. Juha suhtautuu tähän kuitenkin ivallisesti selvittämällä, ettei hänellä ole ongelmia seksuaalisen identiteettinsä kanssa, mutta jos hänelle tulee ”pienimpiäkin epäilyksiä”, hän kertoo niistä ensimmäiseksi terveydenhoitajalle (Gardell 2002, 247).

Juhassa tapahtunutta muutosta voidaan kutsua kaapista ulostulemiseksi. ”Kaappi” on tunnettu metafora salatulle heteronormista poikkeamiselle. Eve Kosofsky Sedgwick on esittänyt ”kaapin” symbolisoivan muun ohella tietämisen ja ei-tietämisen rajankäyntiä (Sedgwick 1990, 3; ks. myös Karkulehto 2007, 60). Sedgwickin (1990, 11) mukaan pitkään vallinnut homo- ja heteroseksuaalisuuden määrittelyn kriisi on vaikuttanut kulttuuriimme esimerkiksi salailun ja paljastamisen, tietämisen ja tietämättömyyden sekä maskuliinisen ja feminiinisen kategorioiden arvioinnin kautta. Kun Gardellin romaanin Juha tulee kaapista, hänen toiseutensa muuttuu hänen voimavarakseen. ”Kummajaisen” astuttua kehiin Juhasta tulee ”[s]e, joka hän oli toivonut olevansa” (Gardell 2002, 226).

Vaikka kirjan tapahtumat sijoittuvat 1970- ja 1980-lukujen taitteen Ruotsiin, Juhan kokemuksessa erilaisuudestaan on jotakin ajasta ja paikasta riippumatonta. Täten siihen voidaan samastua myös 2010-luvun Suomessa, jossa heteronormia rikkovat nuoret joutuvat usein koulukiusatuiksi. Jukka Lehtosen (1999, 90) mukaan ”[h]omottelu ja sukupuoliin liittyvä kiusaaminen ovat ehkä yksi kuuluvimmista ja näkyvimmistä mieheyden rakentamisen strategioista koulussa”. Suomessa

homoseksuaalin kokemaa kiusaamista on käsitellyt muun muassa Jera Hänninen vuonna 2006 ilmestyneessä nuortenromaanissaan *Harakkapoika*.

Gardellin kirjan Juhan seksuaalisen suuntautumisen määrittely ei ole relevanttia eikä nähdäkseen mahdollistakaan. Uhkaavassa tilanteessa Juha kertoo olevansa biseksuaali, mutta hänet hakataan silti (Gardell 2002, 274–275). Juhan valehtelu biseksuaalisuudestaan paljastuu lukijalle lauseessa: ”Jos pystyy valehtelemaan yhdestä asiasta, voi samantien valehdella toisestakin” (mt., 275). Tämä voi viitata yhtä hyvin Juhan heterouteen kuin homouteenkin. Voidaankin todeta, että Juha ei ole kumpaakaan näistä tai molempia yhtä aikaa. Hänen identiteettinsä haastaa olemassa olevat kategoriat.

Juhan keinoja selviytyä heteronormatiivisessa ympäristössä ovat sekä ulkoinen erottautuminen että itsensä hyväksyminen. Hän ei kuitenkaan ole aikuisenakaan päässyt täysin eroon erilaisuuden tunteestaan (Gardell 2002, 131). Kouluissa olisikin kiinnitettävä huomiota heteronormatiivisuuden kyseenalaistamiseen. Normeista poikkeaminen koulussa johtaa yhä toiseuttamiseen, josta puolestaan seuraavat helposti koko eliniän kestävätkin ulkopuolisuuden kokemukset. On myös selvää, että kaikilla nuorilla ei ole ympäristön heteronormatiivisuuden vuoksi rohkeutta ”tulla ulos kaapista” Gardellin romaanin Juhan tavoin. *Kummajainen astuu kehiin* kuitenkin kannustaa ulostulemiseen osoittamalla, kuinka avoimuus vahvistaa itseluottamusta siinä missä salailu ja teeskentely nujertavat sitä.

LÄHTEET

Foucault, Michel 1998: Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto, Nautintojen käyttö, Huoli itsestä. Suom. Kaisa Sivenius. (Histoire de la sexualité I–III: La volonté de savoir, 1976, L’usage des plaisirs, 1984, Le souci de soi, 1984.) Eurooppalaisia ajattelijoita. Gaudeamus, Helsinki.

Gardell, Jonas 2002: Kummajainen astuu kehiin. Suom. Kimmo Lilja. (Ett ufo gör entré, 2001.) Like, Helsinki.

Karkulehto, Sanna 2007: Kaapista kaanoniin ja takaisin. Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queer-poliittisia luentoja. Acta Universitatis Ouluensis. B Humaniora 81.

Oulun yliopisto, Oulu. Saatavilla internetistä osoitteesta

<http://herkules.oulu.fi/isbn9789514286117/isbn9789514286117.pdf>

Lehtonen, Jukka 1999: Homottelu ja heteronormatiivinen kiusaaminen koulussa. Teoksessa

Lehtonen, Jukka (toim.) Homo fennicus. Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa.

Naistutkimusraportteja 1/1999. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 73–91.

Lehtonen, Jukka 2003: Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja

ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura,

Julkaisuja 31. Yliopistopaino, Helsinki. Saatavilla internetistä osoitteesta

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/lehtonen/>

Sedgwick, Eve Kosofsky 1990: Epistemology of the Closet. Harvester Wheatsheaf, New York–London–Toronto–Sydney–Tokyo–Singapore.

Artikkeli on ilmestynyt Nuorisotutkimusverkoston, Nuorisosiain neuvottelukunnan ja THL:n julkaisemassa teoksessa Nuoruus toisin sanoen – Nuorten elinolot -vuosikirja 2014 (toim. Mika Gissler, Marjatta Kekkonen, Päivi Kähkönen, Päivi Muranen & Matilda Wrede-Jäntti).